

Ködöböcz Gábor

„Bizony nemcsak a nagy műzsák, de a kis csukák is...”

Újabb ecsetvonások Gittai István portréjához

A gyermekember ártatlanságával és jóhiszeműségével megáldott Gittai István esetében már az is költészet, ahogyan él. Ahogyan széles öleléssel, határtalan életimádattal és mélységes alázattal a környezetéhez, a természethez, az embertársaihoz és önmagához viszonyul. Ahogyan szereti, óvja és teremti az életben a szépet, a jót, az embernek valót. Gittai fokozottan természet- és valóságközeli beállítottsága, a dolgokhoz, jelenségekhez közel hajló természete, egyenes szókimondása, törhetetlen derűje, időtlen bölcsessége és csillámló játékosága önmagában is költemény. Meg az is, ahogyan a csepeli tízemeletes panelház tetején nap mint nap igyekszik tetten érni a kakaskukorékot s az idő gazellafutását.

A dsidai báj, a bukolikus életszépesség és a horatiusi arany közép újraálmodójaként megjelenő Gittai István a zsáner- és életképi elemekből építkező, klasszicizált nyugalmú reflexivitás példaadó mestere. A kortárs irodalomban ritkán találni példát arra az empirikus alapozottságú, végtelen bőséggel áradó stiláris-nyelvi ornamentikára, ami a spontán természetességgel áradó lírai gyorsfényképek „tündéri realizmusában” ragadható meg. Egyik közelmúltban született versének (*Tündelevény*) címadó nyelvi leleménye is jól mutatja a tündérkedő poéta természetét. Gittai – akárcsak korábban Berzsenyi – valóban úgy éli meg, hogy „tündér változatok műhelye a világ”. De nemcsak a világ, hanem – legalább ilyen mértékben – a világokat teremtő nyelv is. Az ezerszer áldott és használoinál mindig hatalmasabb anyanyelv, melynek csodájával, varázslatos hatalmával és szépségével a költő soha sem tud betelni.

A másik fontos lételem, sőt életelixír, amivel Gittai István lírai hőse képtelen betelni, az a szerelem. Nagyon rokonszenves és fölöttébb megszívlelendő a szerző életfilozófiának sem utolsó hitvallása: „Bizony nemcsak a nagy műzsák, de a kis csukák is...” Ugyanakkor a sokszor logisztikai bűvészmutatványnak tetsző Gittai-féle létezés technikát ismeretelméleti oldalról az a régi keletű, Talmudban olvasható bölcsesség is motiválja, miszerint „a férfi jutalma a nő, a nő jutalma pedig az a tudat, hogy ő a jutalom”. Költőnk – mintha csak Prospero imágója volna – föl emeli varázspálcáját, s máris a *Szentivánéji álom* vagy *Az ezeregyéjszaka meséi* világában találja magát. Minthogy saját közegében van, lubickol, mint hal a vízben.

Olybá tűnik, hogy Gittai István világában a keleti filozófia megannyi direkt és

áttételes tanítása a sokadik hatványra emelt bölcsességgént, már-már világgépalkotó elemként van jelen: „Csináld lazán, vedd könnyedén, mert öröm csak laza lélekre száll”; „Csak akkor nyílsz meg igazán, ha elfelejted, hogy virág vagy”; „Ne akarj fontos lenni, csak szeress és fontos leszel”; „Az egésznek része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészet”.

Gittai István verseit olvasva talán nem véletlenül jut eszünkbe az európai film-történet két kultúrhistoriái jelentőségű alkotása: Zeffirelli *Napfivér, Holdnővér*, illetve Huszárik Zoltán *Szindbád* című filmkölteménye. Nehezen szabadulok a gondolattól, hogy az Assisi Szent Ferenc történetében megjelenő életszépségnek és életörömmnek, illetve a Krúdy klasszikusában fölparázsló érzéki szenvedélynek, szerelmi márnak az utóbbi évtizedekben nemigen volt Gittaihoz foghatóan hitteles megéneklője a magyar irodalomban.

A közelmúltbeli verskötetek – *Érzelem(szó)tár*, 2006; *Őszliget*, 2009; *Sóhajobeliszk*, 2010 – egzaltációban fogant, csöppnyi öröklétet kigyöngyöző opusaiból idézek néhány emlékezetes szépségű, reveláló erejű szövegrészt. Álljanak itt először a Gittai István legeszményibb vágy- és célképzeteiről árulkodó versek, melyekben a költő szerelemről alkotott magánmitológiája fogalmazódik meg. „Mintha korongon:/ gyönyörű bronzlány/ forog tengelye körül./ Csillogó bőre hajlatai:/ hegedűhangok./ Érintéshatáron én:/ mintha mágikus szobor.” (*Visszatérő álmom*); „Rálelni vágyom/ az üdvös nyugvópontra,/ s forrásig vissza-idézni/ álmom éles motívumát,/ a mozsárütőnél nem nagyobb/ kecses bronzszobrocskát,/ melyet patinahamv takar,/ halovány zöld lepel,/ ami alatt hindu ara/ urát várja ölelésre/ néhány ezer éve.” (*A hűség szobra*); „Másik út is lenne, hogyha volna,/ menyasszonyom lent, kendert tilolna,/ hó alatt is folyton szöszmötölne,/ másik út is lenne, hogyha volna./ Menyasszonyom, mátkám hogyha volna/ blúzt vasalna, szőnyeget porolna,/ megfürdetne engem este, reggel,/ menyasszonyom, mátkám hogyha volna.” (*Ártatlan ráolvasó*).

A mindennapok által is igazolt sok évszázados esztétikai tapasztalat szerint az eszményi és a kapható nő egyazon személyben fölöttebb ritka. Az eszményi ritkán kapható, a kapható viszont ritkán eszményi. A Gittai-versek empiriával és álommal ölelkező tudása ez ügyben is bizakodással és reménységgel töltheti el az olvasót. „Egy tánc erejéig/ enyém lehetett/ nyakíved kecsé,/ csípőd hegedűsziluettje,/ s két bimbód babonája./ Cserében szép jövendőd/ ecseteltem Mezzoszoprán/ Hajadon Maturandus,/ kit ámult s kívánt akkor/ ezer férfigalandó./ Tíz év múlva/ Eperárus Szépasszonyként/ látom viszont.(...) Egyébként négy gyerekkel/ kárpótolta az Úr./ Egyikük született csalogány.” (*Áriából földieper*); „Sudár és lelkes a diákleány,/ ki jól zabolázza a vérét./ Szélbe szaladni, vízben vigadni,/ fűbe hevedredni/ véle nincsen esélyem// Sebaj, csak keresse tovább,/ s szívből kívántam,/ hogy lelje is meg ama pillért,/ mely bírja keresztjének a súlyát./ Teltek-múltak az

évek,/ s egy este a nyári szellő/ kézen fogva vezette elém.// Még sudárabb, még lelkesebb,/ s pillére birtokában magabiztos./ Szélbe szaladni,/ vízben vigadni,/ fűbe heveredni/ kívánt vélem azon éjjel.// Messziről jöttek az óhaja szent:/ kívánalma szerint azt cselekedtük,/ mit torkolatban folyam és tenger/ cselekedhet./ Nincs az a parti homok,/ kék szilva szemén nincs az a hamv,/ mely bőre selymével vetekedne./ Akár az üstökösélmény!" (*Üstökösélmény*); „Mivel ő kézzel-lábbal/ bátorított, dél körül/ már bátorkodtam is/ bekíváncsiskodni/ simulékony dressze alá.// Mit ujjbegyekkel leltem ott:/ két ötvösi remeklés,/ ikerkupák, színültig/ mézes borral./ Megpillantásuk kész gátszakadás! Fejem előnti a vér,/ ölbe kapom, s rohanok,/ mint ki tűzből menti aráját,/ rohanok eszeveszetten/ boglya oltalmába/ zizegést, szénaillatot/ megosztani véle.” (*Szélesebe*); „Érintésre hív szőke bája,/ hamvas kreolja,/ nyakíve, válla,/ dombora, völgye, szája,/ testének minden porcikája,/ de legesleginkább/ delejes szemepárja.// Bevallom: gyenge vagyok,/ s magával ránt a kísértés,/ mint forgószél könnyű szalmakalapot.// Fürdőző, bohém társaságom/ mire felfogja mi történt,/ árkon-bokron túl vagyok véle,/ s homokdűnék selymes rejtekén/ ölelem, ölelem, ölelem őt/ megtermékenyülni vágyó,/ nagyságos, szent akaratából.” (*Mögöttünk a tenger*).

Mintegy a férfi-nő viszony esszenciájaként, a szerelemmisztériumban kigyöngyözött revelációként olvashatjuk a *Két visszatükröződés* című vers szentencia-szerű sorait: „Elfelejtés jár annak,/ aki nagy pillanatait/ nem ajándékozza oda,/ aki nem szenteli magát a másikának,/ csupán csak kellemkedik,/ szemfényvesztősdit játszik,/ mint Nap a tükörben.” (Mintha csak azt mondaná a szindbadosan szelíd-szigorú költő, hogy akinek nem inge, ne vegye magára; akinek viszont inge, az öltözzön föl, de sürgősen!)

A Gittai-jelenség ultrahangjaira is fogékony Busku Anita Andrea a *Sóhajobeliszka* című kötetről írott kiváló értekezésében (Agria, 2010. ősz) több ponton is újszerű felismerésekkel árnyalja és gazdagítja a költőről alkotott képünket: „Költőnk lényeges jellemzője az idiómákra építő gondolkodásmód alkalmazása. Ez kisebb részben talán erdélyi gyökereiből fakad, nagyobb részben a világra ifjonci ártatlansággal rácsodálkozó személyiségéből táplálkozik. Találóan fogalmazza mindezt az *Élő emlék* soraiban: 'Jóhiszemű/ gyermekember/ szemlecsukva/ ül szál gyertyás/ félhomályban'. Az előzővel szorosan összefüggő sajátosság az erős szociális érzék, a társadalmi anomáliák (közöny, cinizmus, felelőtlenység) elutasítása, illetve az esetek iránt táplált univerzális lírai részvét. Joggal kérdezzük az íróval: „Miféle dolog az,/ hogy fagy, köd a bűnbak,/ s nem hitvány összközöny,/ ha eggyel kevesebb hajnalra az élet?” (*Egy fagyhalálra: In Memoriam Névtelen Hajléktalan*).

Márai Sándor *Naplójából* is tudhatjuk, hogy a halál mint filozófiai kérdés nem probléma, a meghalás viszont annál inkább. A távozásra és az ismeretlenre való felkészülés Gittai István *Sóhajobeliszka* című kötetének is az egyik legfontosabb

szólama. „Ahogy fogy időm,/ egyre kevésbé/ érdekel már/ e világon/ ami nem élet./ Ellenben izgat,/ s fantáziálom,/ hogy milyen is/ a túlvilági/ nemes élet” (*Kordokumentum*). Hasonló élmény és gondolat szólal meg a következő versben is: „Elgurulnék ágy alá,/ szekrény mögé, bárhová,/ ahol semmi jaj, se nyösz,/ ellen-nék ott, mint a szösz.” Amíg pedig a földi jelenlét kegyelmi ideje tart, afféle modus vivendiként a *Tavaszi napforduló* szinte kőbe véshető, frappáns ajánlása szolgál útmutatásként: „Fénybe fürdőssel/ kezdem a napot./ Mától nem hordok/ szürke kalapot./ Szellő-rokonként/ tavaszba veszek./ Nyöszöreimre/ ügyet se vetek.” A *Fele-fele arányban* című vers némiképpen más aspektusból közelítve a „szemflörtök”, „könyökérintések”, „lányéktáji bűvárleletek” zsákba-gyömszölését s fürdő-sóként történő használatát ajánlja a két legfőbb rossz: az unalom és az elfásultság ellenszereként.

Gittai István több alkalommal is foglalkozik a minőség kérdésével. Egy korábbi, ars poeticus vallomásában írja: „A minőség/ tán egy nagy kanyar;/ a gesztus tán, mely betakar;/ (...) ha gúnár/ disznóra sziszeg;/ ha már letennéd/ s mégis viszed.” (*A minőség*). A „jó vers” jellemzőjét pedig 2010-ben így fogalmazza meg: „Olyasmi hatású/ mélytengeri rezgés,/ mely felkorbácsolja/ állóvizedet,/ s elcseppen orrod,/ könnyed, nyálad utána.” (*Például*). Az pedig, hogy miféle inspiráció és alapmotíváltság rejlik költészete hátterében, legkonkrétabban a *Válasz hogyanra, miértre* című versében olvasható: „leginkább mégis csak/ a szolgáló anyanyelv/ fel-feltoló szomja,/ óbora, ritmusa az/ ami nógat, amiért/ megművelem füzetem.”

Az elmondottak újfent azt a meggyőződést erősíthetik bennünk, hogy létrontás ide, létabszurdítás oda, Gittai Istvánnak helyén van az esze, és helyén van a szíve is. Ami pedig a versekben olykor-olykor megjelenő kétségeket és kérdéseket illeti, arra a hamleti típusú személyiség épsége, kereksége, egyszóval integritása szolgálhat magyarázatul: vajon nem kell-e nagyon is meglenni ahhoz, hogy egy picikét is elveszetteknek érezzük magunkat...?

A transzszilván derűt kozmikus bukolikával vegyítő Gittai-költészet – azáltal, hogy látni, érezni, gondolkodni és élni segít –, a lehető legtöbbet, vagyis az éberséget és tisztánlátást adja nekünk a létbeli kiteljesedéshez és a „költői lakozáshoz” vezető úton. Az Arany János-i korban lévő Gittai István barátunk megérdemli hát, hogy az őszikék idején is derű, napfény, külső-belső ragyogás, töretlen alkotókedv, no és az unokák nyüzsgő zshivaja kísérje életét!